

MEDİNELİ YAHUDİ ŞAİR EBÛ ‘AFEK VE TAHRİD (KIŞKIRTMA) ŞİİRİ

The Jewish Poet Abû ‘Afaq of Medina and His Tahrîd (Incitement) Poetry

Esat AYYILDIZ*

ÖZ: Medinelî yahudî şair Ebû ‘Afek Hz. Peygamber’in Medine’ye geldiği günlerde, yüz yirmi yaşına ulaşmış olan, son derece yaşlı bir adamdır. Ancak Hz. Peygamber’i ve destekçilerini (Ensâr) kendi şehrindeki insanların işlerine müdahale eden, istenmeyen kişiler olarak görmektedir. İslam düşmanlığı söz konusu olduğunda, lafını esirgemeyen birisidir. Hatta İslam Peygamber’ini rahatsız eden bazı incitici beyitler dahi nazmetmiştir. Aynı zamanda halkını, Hz. Muhammed’in ve yeni dininin aleyhinde örgütlemeye çalışmıştır. Onun amaçlarından birisi, Hz. Muhammed’in el-Hâris b. Suveyd b. Sâmit için verdiği ölüm kararını onaylamadığını ilan etmektir. Keza kentlerine dışarıdan gelen bir yabancı olarak gördüğü Hz. Muhammed’i takip ettikleri gerekçesiyle Medine sakinlerini kınamış, Hz. Peygamber’e karşı isyan başlatmaya çalışmıştır. Onun şiirleri, toplumun düşünce dünyasını değiştirmek amacıyla kullanılan şiirsel *tahrîd*lere (yani kışkırtmalara) bariz bir örnektir. Tüm bunlara binaen Hz. Muhammed, şairin etkisiz hale getirilmesi için gönüllü olabilecek birisini aramış ve “*Bu iğrenç [adamı], benim için kim [etkisiz hale getirecek]?*” sözlerini buyurmuşlardır. İslamiyet’i benimsemiş olan Sâlim b. ‘Umeyr, bu vazifeyi uhdesine almak için öne çıkmış ve bir gece Ebû ‘Afek uyuduğunda, gizlice şairin evine girerek onu bir kılıç darbesiyle öldürmüştür. Bu olay İslam tarihçileri tarafından kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebû ‘Afek, Tahrîd Şiiri, Arap-Yahudi Edebiyatı, Klasik Arap Edebiyatı, Arap Şiiri

ABSTRACT: A Jewish poet of Medina, Abû ‘Afaq was a very old man reaching one hundred and twenty years when Muhammad arrived in Medina. He perceived the Prophet and his associates (ansâr) as unwelcome interlopers in his city. He was vocal about his hostility to Islam, and even composed some stinging verses that annoyed the Islamic Prophet. He also tried to rally his people against Muhammad and his new religion. One of his purposes was to show his disapproval of Muhammad’s death warrant for al-Hârith b. Suwayd b. Sâmit. He also reproached the inhabitants of Medina for following an alien, Muhammad. He was trying to incite rebellion against the Prophet. His poetry was a clear instance of the use of poetical *tahrîd* (incitement) to rally public opinion. Therefore, Muhammad sought the service of a

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars, esatayildiz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8067-7780

Geliş Tarihi / Received: 21.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 27.10.2020

Yayın Tarihi / Published: 29.01.2021

volunteer assassin, saying, “Who will [deal with] this pestilent [man] for me?”. Sâlim b. ‘Umayr, a convert, stepped forth to do the job. One night, when Abû ‘Afak slept, Sâlim crept in and killed him with one blow of his sword. This event was recorded by Muslim historians.

Keywords: Abû ‘Afak, Tahrîd Poetry, Judeo-Arabic Literature, Classical Arabic Literature, Arabic Poetry

Giriş

Tahrîd şiirleri klasik Arap edebiyatında fazla örneği bulunmayan, ancak literatürde son derece önemli bir yer işgal eden edebî ürünlerdir. *Tahrîd* yani *kışkırtma* işlemine girişen şair veya diğer bir deyişle *muḥarriḍ*, toplumun belirli bir kesimini yahut tümünü şiirleriyle manipüle etmeyi, onların düşünce veya inanışlarını değiştirmeyi, istediği fikri empoze etmeyi yahut menziline aldığı kişileri kendi çıkarı doğrultusunda bir eylemin icrası için cesaretlendirmeyi amaçlamaktadır. Sonuçları itibariyle şiir sanatının en tehlikeli ve en etkili türü de muhtemelen budur. *Tahrîd* dizelerinin tesiri büyük boyutlara ulaşabilse de istenilen etkinin dinleyici üzerinde mutlak surette sağlanabilmesinde tek başına yeterli değildir ve farklı unsurlarla desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin sağlam bir askerî ve politik güçle desteklenmeyen hiçbir şiirin, bu alanda arzu edilen sonuca ulaşması mümkün olmayacaktır. Hatta kışkırtma şiiri nazmetmeye teşebbüs eden şairin siyasî açıdan zayıf olması durumunda, bu manzumeler tamamen şairin aleyhine dönebilmekte, üstelik onun ölümüne dahi sebebiyet verebilmektedir.

Öte yandan sağlam ve hızlı manevra kabiliyetine sahip olan bir orduyu arkasına almayı başaran *tahrîd* şairleri, sözlerinin tesirini destekçilerinin gücüyle birleştirebildiği için, son derece etkili dizeler ortaya koyabiliyor olmalıdır. Elbette bu iki unsurun fazlasıyla girift bir yapıya sahip olduğunu fark eden kişinin aklına, bu gibi durumlarda şairin mi yoksa ardına sığındığı ordunun mu asıl işi yaptığı sorusu kaçınılmaz olarak gelmektedir. Esasen bu haklı suale verilebilecek en makul cevap, her iki unsurun da birbirini destekleyen ayrılmaz bir bütün olduğu yönündedir. Özellikle İslam öncesi Arap toplumu söz konusu olduğunda şairlerin kışkırtma dizelerinin tesirini yok saymak kesinlikle doğru değildir. Nitekim nice topluluk çok güçlü orduların karşısında cesaretlerinden hiçbir şey kaybetmeden savaşmaya devam edebiliyorken, nice topluluk da küçük sayılardan oluşan orduların karşısında cesaretlerini tamamıyla yitirerek teslimiyet bayrağına sığınabilmektedir. Örneğin sayıca dezavantajlı konumda bulunan ilk İslam kuvvetlerinin başarısı, bu kapsamda değerlendirilmelidir. Az sayıyla kendilerinden daha büyük orduları mağlup edebilen ilk müslümanların temel motivasyon kaynaklarından biri, gerekli durumlarda söz söyleme sanatını

ustalıkla idare edebiliyor olmalarıdır. Hz. Peygamber'in bu hususa gösterdiği ehemmiyet herkesin malumudur.

Yeterince örgütlenmeyi başarabilmiş bir güçten destek alamayan şairlerin tek başlarına nazmettikleri kışkırtma manzumelerine, İslâm'ın ilk dönemlerinde yeni dine muhalefet eden bazı yahudi şairler tarafından nazmedilmiş şiirler örnek verilebilir. Bu dönemin yahudi şairleri kendi hayatlarını önemsemeyen, değerlerine sıkı sıkıya sahip çıkmaya çalışan, adanmış ve cüretkâr muhaliflerdir. Bu şairlerin Arap edebiyatındaki önemleri nazmettikleri taahrîd şiirlerinden kaynaklanmaktadır. Ancak yahudilerle müşriklerin İslam karşısında oluşturdukları askerî ve siyasî ittifakın, yahudi şairlerin nazmettikleri bu tehlikeli dizeleri destekleyebilecek güçte olmadığı çok geçmeden anlaşılacaktır. İslam karşıtları müslümanlar karşısında organize bir askerî güç olarak varlık gösteremediler. Buna rağmen, münferit şekilde hareket etme eğilimi gösteren yapıların ortaya koyduğu muhalefet unsurlarının tesirini göz ardı etmek de mümkün değildir. Ne var ki onların talihsizliği, Hz. Muhammed'in başarısını öngörememiş olmalarıdır. Hz. Peygamber'in yakın arkadaşları arasında, ona amaçlarını gerçekleştirebilmesi noktasında elinden gelen tüm yardımı yapmaya hazır olan zeki ve dinamik destekçileri vardır. Dolayısıyla ilk müslümanlar sayıca dezavantajlı olmalarını, çoğu zaman tek vücut halinde hareket etmeyi başararak aşabilmiş, rakiplerinin saygı duyduğu Ebû 'Afek (ö.2/624 [?]) gibi hararetli muhalifleri etkisiz hale getirerek düşmanlarının motivasyonuna büyük darbeler vurmuşlardır.

Tahrîd şiirlerinin muhtevası konjonktürün yanı sıra hedef alınan kişi ve dinleyicilerin durumuna göre değişim gösterebilmektedir. Yergi unsuru genellikle bu türdeki şiirlerin karakteristik özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitap edilen topluluğun belirli bir kişi hakkındaki olumlu görüşünün zedelenmesi istenildiğinde, söz konusu şahsın erdemleri hedef alınmakta ve onun itibarının zayıflatılması amaçlanmaktadır. Şair bazen bunun için mantıklı argümanlar sunmaya çalışmakta, tarihten örnekler vermekte ve insanları ikna etmeyi denemektedir. Yıpratılmak istenen kişi veya görüşün alternatif bir unsurla mukayese edilmesi bu süreçte sıklıkla başvurulan taktiklerden birisidir. Şiire konu olan şahıs veya olguların kutsallığının hedef alınması, dışlanması ve bunların eleştirilebilir olduğunun gösterilmesi aracılığıyla, insanların zihnindeki ideal portrenin değiştirilmesi arzulanmaktadır. Erken dönem Araplarına göre, bu gibi yıpratıcı söylemlere maruz kalan tarafların yapması gereken, elbette düşman girişimlerinin önlenmesi ve onların şiirsel savlarına yeni manzumelerle karşılık

verilmesidir. Bu amaç doğrultusunda bazen para yahut hibe yoluyla söz konusu muhalif şairlerin satın alınması mümkündür.¹ Kışkırtma şairlerinin uzlaşmaya razı olmaması durumunda ise husumet güden şairlerin etkisiz hale getirilmesi için harekete geçilebilmektedir.

Malum olduğu üzere, İslam öncesinde Arap kabileleri bir rekabet içerisindedirler. Bu ortamda şairler şiirleriyle son derece önemli bir mevkiye sahiptirler. İslamiyet'in doğuşuyla birlikte devlet otoritesine boyun eğmek istemeyen bağımsız Arap ve yahudi kabileleri, İslam'a karşı yoğun bir muhalefet başlatmış, şairler İslam'ı ortadan kaldırmak için, yeni dinin peygamberi olan Hz. Muhammed'i yıpratmaya yönelik şiirler nazmetmeye yönelmişlerdir. Yahudi cephesi bu alanda birden fazla şair çıkartmayı başaracaktır (ez-Zuğeybî, 1418/1998: 1/398-402; Ayyıldız, 2020a: 53-65). Ebû 'Afek'in bunlar arasındaki konumu, eleştirel şiirlerinin, diğer muhalif yahudi şairlerin şiirlerinden daha önce nazmedilmiş olması hasebiyle önem kazanmaktadır. Yine de onun muhalefetinin tarihlendirilmesinde, dikkatli olmak gerekir. Bu sonucun kesin bir hükme bağlanmamasında fayda vardır. Bu konudaki müsteşrik görüşlerinden yararlanırken de temkinli olmak gerekmektedir. Çünkü oryantalizm çalışmalarının XIX. yüzyılda ağırlık kazanmasıyla, Doğu kültürüne yeterince hâkim olamayan bazı araştırmacılar, İslamofobi kapsamında değerlendirebileceğimiz bazı eğilimler göstermeye başlamışlardır (Büyüktopçu ve Gündoğdu, 2019: 93). Öte yandan bazı müsteşrikler, dönemin şartlarını da nazara alarak Ebû 'Afek gibi şairlere düzenlenen suikastların bu devirde doğal karşılanabileceği kanaatine sahip olmuşlar, tarihsel durum değerlendirmesi yapmak suretiyle meseleyi tahlil etmişlerdir (Wensinck, 1908: 152). Hz. Muhammed'in hayatını ele alan en eski siyer kaynaklarında, bu uygulamalar gerekçeleriyle birlikte kayıt altına alınmış durumdadır. Yaşanan yıpratıcı olaylara, iki karşıt fikri savunan taraflar arasında gerçekleşmiş olan tarihî vakalar nazarıyla bakılmalıdır. Bu hadiseler kendi şartlarında ve gerçeklik dünyalarında değerlendirilmelidir.

Ebû 'Afek (أبو عَفَك / ابرو عفك) ve Tahrîd Şiiri

Ebû 'Afek İslam'ın ilk yıllarında, Hicaz bölgesinde yaşamış olan yahudi şairlerden biridir. Yaşantısı ve şiirleri hakkında fazla bilgi bulunmayan şairin, Benû 'Ubeyde kabilesinden Benû 'Amr b. 'Avf boyuna mensup olduğu rivayet edilmektedir. Muhtemelen köken itibarıyla Museviliği sonradan kabul etmiş olan bir Araptır (el-Cemîl, 1422/2002: 108; el-Ceda',

¹ Örneğin muhâdrım şairlerden olan el-Ḥuṭay'a'nın dilinden kurtulmak için insanlar ona ödeme yapmışlardır. Bk. (Toprak, 1996: 39).

1407/1984: 163-164). Klasik kaynaklarda onun faaliyetleri hakkında tutulan kayıtlar İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı giriştiği muhalefetin doğru şekilde anlatılabildiğini hedeflemektedir. Bu yüzden düşmanca şiirleri mahiyetinin anlaşılmasına yetecek bir sınırlılığa nakledilmektedir. Siyer kitaplarında Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiği sırada Ebû 'Afek'in yüz yirmi yaşına ulaşmış bir ihtiyar olduğu aktarılmaktadır (eş-Şâlihî, 1414/1992: 6/23). Anlaşıldığı kadarıyla, şair bu ileri yaşına rağmen, aktif bir muhalefet politikası izlemekten geri durmamıştır. Şiirleri aracılığıyla ulaşmayı hedeflediği temel amaç insanları Hz. Peygamber'e karşı kıskırtmaktır (en-Nedvî, H. 1425: 658). Ancak bu konuda emeline ulaşamayacak ve sürecin sonunda müslümanlar tarafından etkisiz hale getirilecektir (el-Vâkidî, 1404/1984: 1/174; İbn Seyyidünnâs, 1414/1993: 1/341).

Rivayetler tetkik edildiğinde Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'nda muzaffer olmasının Ebû 'Afek'i hırslandırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca el-Muzeccer b. Ziyâd'ı (ö. 3/625) öldüren el-Hâriş b. Suveyd b. Şâmit'in kısas gereğince infaz edilmesi (el-'Affânî, 1427/2006: 1/312; el-'Aşkalânî, 1433/2012: 257) yahudi şairi öfkelenmiş ve hoşnutsuzluğunu dile getirdiği protest içerikli şiirini nazmetmesine neden olmuştur. İbn Hişâm (ö. 218/833) ve el-Vâkidî (ö. 207/823) gibi büyük tarihçilerin bu şiiri nakletmiş olması Ebû 'Afek suikastının arka planının anlaşılması açısından büyük bir talihtir:

مِنْ النَّاسِ ذُرًّا وَلَا مَجْمَعًا يُعَاقِبُونَ فِيهِمْ إِذَا مَا دَعَا يَهُدُّ الْجِبَالَ وَأَلْمُ يَخْضَعَا حَلَالٌ حَرَامٌ لِشَيْءٍ مَعَا أَوْ الْمَأْكَلِ تَبَاعُثُمْ تَبَعَا	"أَلْقَدْ عَشِنْتُ دَهْرًا وَمَا إِنْ أَرَى أَبْرَ غُهُودًا وَأَوْفَى لِمَنْ مِنْ أَوْلَادِ قَبِيلَةٍ فِي جَمْعِهِمْ فَصَدَّعَهُمْ رَأْبٌ جَاءَهُمْ فَلَوْ أَنَّ بِالْعَزِّ صَدَّقْتُمْ
---	---

"Ben uzun bir ömür yaşadım; [lakin ömrüm boyunca] ne hane ne de bir insan topluluğu gördüm ki...

...sözlerine [onlardan] daha sadık olsunlar. Ne de [yardıma] çağrıldıklarında, ittifak kurdukları kişilere karşı [Medineli Enşâr'ın atalarından sayılan Kayle oğullarından] daha vefalı olan kimselere [rastladım].

Kayle oğulları, bir araya geldiklerinde dağları yıkarlar. Onlar hiçbir zaman [birisine] boyun eğmemişlerdir.

Onlara gelen bir binici [yani Hz. Muhammed], çeşitli şeyler hususunda, [şu] "helal" [bu] "haram" [diyerek] onları ayırmıştır.

Şayet sizler şana yahut hükümdarlığa inanmış olsaydınız, [gerçek bir kral olan] Tubba'ya tabi olurduz" (İbn Hişâm, 1375/1955: 2/635-636).

Şiirin içeriği incelendiğinde yahudilerin kadim komşusu olan Medine Araplarının Hz. Muhammed'i takip etmeye başlamasının, Ebû 'Afek'i en çok rahatsız eden durum olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Bunu önlemek amacıyla, Medineliler Araplara geçmişteki görkemli günlerini ve atalarını hatırlatmakta, onların daha önce hiç kimseye boyun eğmediklerini dile getirmekte ve bu sayede onları Hz. Muhammed'e tabi olma düşüncesinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in, *helal-haram* kavramlarını yeniden şekillendirmesini eleştirmekte, bu uygulamaların halkı ikiye böldüğünü düşündüğünü ifade etmektedir. Ebû 'Afek şiirinin sonunda Medinelilerin Hz. Muhammed'i neden takip ettiklerini anlamlandıramadığını anlatmaktadır. Çünkü şaire göre Medineliler geçmişte yahudiliği kabul eden Hîmyer Krallarından olan Tubba' Es'ad Ebû Kerib'e² bile tabi olmayı reddeden bir halktır. Ebû 'Afek burada, Tubba'nın gerçek bir kral olduğunu vurgulamakta ve gerçek kralların takip edilmeye İslam Peygamberi'nden daha layık olacağını iddia etmektedir. İki kişinin kıyaslanarak birisinin diğerinden daha değersiz olduğunun anlatılması, İslam öncesi Araplarının edebiyat geleneklerinde en ağır yergisel içerik olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Ebû 'Afek, dönemin müsamaha sınırlarını fazlasıyla aşmış bulunmaktadır. İhtiyar şairin bu şiiri, Medinelilerin kışkırtılmasında hiçbir başarı gösteremediği gibi, dinlerini hedef aldığı müslümanlar tarafından kendi infazının onaylanması için de geçerli bir sebep teşkil etmiştir.

Müslümanların Ebû 'Afek'in Şiirine Verdiği Karşılık

Ebû 'Afek'in tahtîd şiirini haber alan Hz. Peygamber'in: “مَنْ لِي بِهَذَا الْخَبِيثِ” “Bu iğrenç [adamı], benim için kim [etkisiz hale getirecek]?” dediği rivayet edilmektedir. Bu vazifeyi üstlenmek için öne çıkan kişi Benû 'Amr b. 'Avf'a mensup olan Sâlim b. 'Umeyr'dir (İbn Hişâm, 1375/1955: 2/636; ez-Zurkânî, 1417/1996: 2/347). Sâlim gece vakti girdiğinde Ebû 'Afek'in evine gitmiş, onu avlusunda uyurken görmüş ve kılıcıyla vurarak öldürmüştür. Ebû 'Afek can vermeden önce feryat ederek komşularını haberdar edebilmiş, ancak onlar eve gelinceye kadar Sâlim kaçmayı başarmıştır. Şairi öldüren kişiyi bulamayan yahudiler, suikastçıyı yakalarlarsa infaz edeceklerini ilan etmekle yetinmek durumunda kalmışlardır (İbn Sa'd, 1968: 2/28; el-Vâkîdî,

² Tubba' Es'ad Ebû Kerib el-Hîmyerî (تَبَعُ أَسْعَدُ أَبُو كَرِبِ الْجَمَيْرِي) [Hüküm: 390-420 [?]]: Ebû Afek'in burada üstün tuttuğu Tubba'nın Hicaz'ı işgal ettiği, ancak Medineliler Arapların, ona tabi olmaya yanaşmadığı, Medine yahudilerinin de putperest komşularının yanında yer alarak tehlike altındaki şehirlerini krala karşı korumaya giriştiği bilinmektedir. Anlatılanlara göre, iki yahudi âlim işgal günlerinde Tubba'yı Museviliği kabul etmesi hususunda ikna etmeyi başarmıştır. Öte yandan bu anlatının, kralın halkının nasıl yahudileştiğini ele alan yarı efsanevi bir rivayet olduğu belirtilmelidir. Bk. (Lecker, 1995: 26/129).

1404/1984: 1/175; Ebû Esmâ', 1433/2012: 201). Bu tehdidin ardından müslümanların bir şiir aracılığıyla yahudilere karşılık verdikleri rivayet edilmektedir. İbn Hişâm'a göre söz konusu şiirin şairi Umâme el-Muzeyriyye, el-Vâkidî'ye göre ise müslüman bir kadın olan en-Nehdiyye'dir:

لَعَمْرُ الَّذِي أَمْنَاكَ أَنْ يَنْسُ مَا يُمْنِي   "تُكَدِّبُ دِينَ اللَّهِ وَالْمَرْءَ أَحْمَدًا
أَبَا عَفَاكَ خُذْهَا عَلَيَّ كَبِيرَ السِّنِّ   حَبَاكَ حَنِيْفًا آخِرَ اللَّيْلِ طَعْنَةً
أَبَاكَ جَلَسَ اللَّيْلَ مِنْ إِنْسٍ أَوْ جَبِي"   فَيَانِي وَإِنْ أَعْلَمُ بِقَاتِلِكَ الَّذِي

"Sen Allah'ın dinini ve övgüye en layık adam olan [Ahmed'i yani Hz. Peygamber'i] yalanlıyorsun! Senin için meni boşaltan [babanın] ömrüne ant olsun ki, boşalttığı meni ne kadar da kötü!

Gecenin sonuna doğru bir Hanîf sana: "[Hey!] Ebû 'Afek! İleri yaşına rağmen al bakalım!" [diyerek] bir darbe vurdu!

Ben seni geceleyn öldürenin insan mı yoksa cin mi olduğunu bilsem bile, [bunu söyleyecek değilim]" (İbn Hişâm, 1375/1955: 2/636; el-Vâkidî, 1404/1984: 1/175).

Müslümanların karşılık vermek amacıyla nazmettiği bu şiir tahlil edildiğinde, şiirin son derece kısa ve öz olduğu hemen fark edilmektedir. Öte yandan küçük bir kıta olarak değerlendirebileceğimiz bu üç beyte sığdırılan anlamlar, son derece geniştir ve şairin şiir söylemekteki amacına büyük ölçüde ulaşabildiğini düşündürmektedir. Şiirin ana konusu Ebû 'Afek'in İslam düşmanlığı nedeniyle öldürüldüğüdür. Açılış beyti onun bu düşmanlığını anlatmakta ve şairi alaycı bir dille kınamaktadır. Ayrıca bu beytin ikinci yarısında Ebû 'Afek'in babasının annesini gebe bırakırken akıttığı meninin son derece kötü olduğu anlatılmaktadır. Şairliğiyle tanınmayan ve pek az şiir söyleyen (*muḳillûn*) sahabelerin manzumelerinde karşımıza çıkan bu tarzdaki işnelemelerin ardında, Hz. Muhammed'in baş şairi olan Hâssân b. Şâbit'in (ö. 40/661 [?]) üslubunun etkilerinin bulunması olasılığı da bu bağlamda dile getirilmelidir.

İkinci beyitte İslam'a düşmanlık edenlerin yaşına yahut konumuna bakılmaksızın etkisiz hale getirilebileceklerinin anlatıldığı ve bununla yahudi topluluğuna gözdağı verildiği gözlemlenmektedir. Nitekim bu gözdağı ilerleyen süreçte 'Aşmâ' bint Mervân, Ka'b b. el-Eşref (ö. 3/624) ve Ebû Râfi' Sellâm b. Ebî'l-Huḳayḳ (ö. 3/625 [?]) gibi yahudi şairlerin öldürülmesiyle asılsız bir blöf olmadığını ispatlayacaktır (Leszynsky, 1910: 65; el-'Umerî, 1417/1996: 171; Ayyıldız, 2020b: 13-42). Manzumenin muhtemel şairi olan Umâme el-Muzeyriyye şiir kıtasının son beytinde, Ebû 'Afek'i öldüren kişinin insan mı yoksa cin mi olduğunu söylemeyeceğini

belirtmektedir. Bu kısımda muhataplarıyla istihza ettiğini düşünmek mümkündür. Şairin İslam düşmanını öldüren kişinin melek olabileceğini iddia etmek yerine cin olabileceğini öne sürmesi, belki de yahudilerin Hz. Muhammed'in meleklerle iletişim kurabileceğine inanmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Umâme el-Muzeyriyye, yahudilerin Hz. Peygamber'in cinlerle iletişim kurabileceğine daha çok ihtimal vereceğini düşündüğünden olsa gerek, şiirini hitap ettiği kişilerin inançlarına göre biçimlendirmeyi yeğlemiş olabilir. Sonuç itibarıyla Ebû 'Afeke'e düzenlenen operasyonun yahudiler arasında endişeye neden olduğunu tahmin etmek mümkündür. Öte yandan bu endişenin kısa zaman zarfında daha da artacağına delalet eden bazı veriler bulunmaktadır. Nitekim el-Vâkıdî'nin rivayetleri sayesinde, daha sonra gerçekleşecek olan Ka'b b. el-Eşref suikastının ardından yahudilerin endişelerinin doruk noktasına ulaştığı ve evlerinden dışarıya çıkmaya dahi imtina ettikleri bilinmektedir (el-Vâkıdî, 1404/1984: 1/191).

El-Vâkıdî, Ebû 'Afeke'in öldürülmesini Hicretin ikinci yılındaki Şevvâl ayına tarihlendirmektedir. Ancak İbn Hişâm'ın İbn İshâk'tan (ö. 151/768) aldığı rivayetlerde, bunun için herhangi bir tarih belirtilmemektedir. Buna rağmen el-Vâkıdî'nin tarihlendirmesi yeterince makul görünmektedir. Çünkü Bedir'den sonra İslam karşıtlarına karşı, çeşitli hareketler düzenlenmiştir. İlk hedef alınan kişiler de Ebû 'Afeke ve 'Aşmâ' bint Mervân (ö. 2/624) gibi bireysel boyutta düşmanlık yapan muhalifler olmuştur. Hz. Muhammed'in Medine'deki mevcudiyeti açısından büyük tehlike arz eden muhalif yahudi kabilelerinin bütünüyle etkisizleştirilmesi ise ancak bunların akabinde gerçekleşebilecektir. J. M. B. Jones'a göre, el-Vâkıdî'nin verdiği tarih (yani 624 senesi), kronolojik açıdan uygun görünmektedir; ama yine de o böylesine küçük bir hadisenin tarihini verebilen tek kişinin el-Vâkıdî olması dolayısıyla, ihtiyatı elden bırakmamanın faydalı olacağını belirtmektedir (Jones, 1957: 260). Anlaşıldığı üzere, Ebû 'Afeke'in öldürülmesinin nedeni İslam'a karşı tahrid şiirleri nazmetmiş olmasıdır. A. J. Wensinck'in (ö. 1939) de belirttiğine göre, Hz. Muhammed o günlerde düşmanlarla dolu olan bir kentte, İslam'ın yayılmasının önünde engel teşkil eden kişilere karşı, bir şekilde mücadele etmek durumunda kalmıştır. Üstelik dönemin Araplarının gözünde şiirle hicvedilmek, sadece yerilmekten çok daha fazlasını temsil etmektedir. Hatta Hz. Muhammed'in, bu türden yergilere karşılık verebilmesi amacıyla, Hâssân b. Şâbit'e mescidinde yer tahsis ettiğini hatırlatmaktadır (Wensinck, 1908: 152). Yergisel içerikli tahrid şiirlerinin niçin bu kadar tepkiyle karşılandığını daha iyi anlamlandırmak isteyen

araştırmacılar, bu şiirlerin kökeninin büyücülükle olan ilişkisini de incelemelidir.

Sonuç

Ebû 'Afeke ileri yaşına rağmen, tahrîd şiirleri vasıtasıyla İslam aleyhinde faaliyet yürütmeye çalışarak adını duyurmuştur. Dizeleri edebî perspektiften tetkik edildiğinde, söz konusu şiirin son derece ağır bir yergiyle yoğrulmuş olduğu ve aşağılayıcı bir dille nazmedildiği gözlemlenmektedir. Şairin amacı İslam'ı seçen Medineli komşularına, bağımsızlık uğruna geçmişte verdikleri saygın mücadeleleri anımsatarak Hz. Muhammed'e biat etmiş olmaları dolayısıyla onları tahkir etmektir. Ebû 'Afeke uzun ömrünün son demlerini yaşıyor olsa da onun bu dizelerinden, İslam ruhunu kavrayamadığı, hatta dinî motivasyonlarla kavmiyetçi sâiklerin arasındaki farkı göremediği anlaşılmaktadır. Medineli müslümanların Hz. Muhammed'e tabi olmasının hükümdarlıkla yahut statü üstünlüğüyle ilişkili olmadığı çok açıktır. İnsanların onu takip etmesinin nedeni, onun kral soyundan gelmesi değil, peygamber olduğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır. Ebû 'Afeke'in bunu fark edememiş olması elbette mümkün değildir. Ancak şair bu durumu kasten görmezden gelerek Hz. Muhammed'in peygamberliğini, sıradan bir hükümdarlık seviyesine indirmeyi arzulamaktadır. Hazırladığı bu kumpas sayesinde, insanlara onun yalnızca yöneticilik davası güden birisi olduğu fikrini empoze etmeyi, onları psikolojik açıdan tesiri altına almayı ve düşüncelerini istediği yönde değiştirmeyi hedeflemektedir. Elbette Medine müslümanları, hatta bizzat Arabistan'ın yahudi ve müşrikleri dahi, Hz. Muhammed'in peygamberlik misyonunun mahiyetini çok iyi bildiğinden, Ebû 'Afeke'in bu kışkırtıcı dizeleri amaçladığı ayaklanmayı hiçbir zaman gerçekleştiremeyecektir. Hz. Peygamber'in mesajı insanlar tarafından anlaşıldığı için, nübüvvetinin krallık makamıyla mukayese edilmesi tamamıyla anlamsız bir girişim olarak kalmaktadır.

Hz. Muhammed'in Arabistan'ın en soylu kabilesine mensup olması, hatta nesebinin yahudiliğin de kurucu atası sayılan Hz. İbrahim'e dayandığının kabul edilmesi, onun kökeninin eleştirilmesini imkânsız hale getirmektedir. Ancak Ebû 'Afeke buna rağmen, Hz. Peygamber'in kral soyundan gelmediğini gündeme taşıyarak bu hususu karalama sebebi yapmaktadır. Onun bir diğer ağır ithamı Hz. Muhammed'in ve Kur'ân-ı Kerim'in halkı ikiye böldüğüne dair yaptığı suçlamalardır. Esasen bu itham, İslam düşmanı Mekkeli müşriklerin savlarının tekrar edilmesinden başka bir şey değildir. Ebû 'Afeke de tıpkı onlar gibi, bu sözleri sayesinde, yeni dinin hükümlerini eleştirmeye çalışmakta ve müslümanların dinî inancına hakaret etmektedir.

Böylelikle hem Hz. Peygamber'i tahkire teşebbüs etmekte, hem de filizlenmekte olan bir dinin temel prensiplerine meydan okumaktadır. Hz. Peygamber'in öncelikli tercihi daima barış durumunu korumak suretiyle İslamiyet'i tebliğ etmek ve iknâî metotlarla insanların İslam'ın kabulünü sağlamaktır. Nitekim İslâm'ı özgür iradesi ile seçmemiş olan ehl-i kitâb, müslümanlara karşı saldırgan bir tutum içine girmediği sürece Hz. Peygamber devrinden itibaren müslümanlar arasında özgürce yaşayabilmiştir. Ancak Ebû 'Afeke tahrîd şiirleri ile İslâm'a apaçık bir savaş açmış, Arapları ve yahudileri kışkırtmıştır. Bu dönemde şiirin tesir gücü nazara alındığında yapılan eylemin boyutları idrak edilebilir. O bizzat kendisi İslâm'a ve müslümanlara karşı savaş açtığı gibi, topyekûn bir savaş başlatmayı da amaçlamış, diğer İslam düşmanlarına cesaret vermek istemiştir. Bu şekilde şiirlerle yahut diğer şekillerle yürütülen savaşlara ve isyanlara müdahale etmemek ise dönemin şartları açısından bir zafiyet olarak algılanmaktadır. Öte yandan kışkırtma şiirlerinin, İslâm'ı yeni benimseyen yahut benimsemek üzere olan kişilerin aklını çelmesi ihtimali her zaman söz konusudur. Dolayısıyla Hz. Peygamber, Ebû 'Afeke'i etkisiz hale getirmesi için birisini görevlendirerek olayların çığırından çıkmasını engellemeye karar vermiştir. Ancak bu tatsız hadisenin kan davasına dönüşmesini yahut kişisel husumet olarak algılanmasını istememektedir. Bu yüzden son derece ince bir strateji geliştirmiş ve görevlendirdiği kişiyi, İslam düşmanı şairin kendi kabilesinden seçmiştir (Ahmad, 1979: 80-81). Bu yolla suikast gerekçesinin etnik kaygılara dayanmadığı da ortaya konulmaktadır.

Dönemin şartları gereğince müslümanların Ebû 'Afeke'in dizelerine, şiirle de karşılık vermeleri gerekmekteydi. Bu amaç doğrultusunda, bir rivayete göre Umâme el-Muzeyriyye, diğer bir rivayete göreyse başka bir müslüman hanım olan en-Nehdiyye, öldürülen şaire yanıt vermek maksadıyla bir şiir nazmetmiştir. Bu durum, İslam öncesi edebiyat geleneklerinin yahut daha detaylı bir tabirle köklü atışma geleneğinin devam ettirilmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu müslüman şair kendi şiirinde, Hz. Peygamber'in övgüye layık birisi olduğunu vurgulamakta, Ebû 'Afeke'i ve yaptığı işi hicvederek onu kendi üslubuyla yanıtlamaktadır. Ayrıca bu şiirde İslâm'a ve Hz. Peygamber'e savaş açanların etkisiz hale getirilebileceği mesajı verilerek, onların savaşa arzularının ve cesaretlerinin kırılması hedeflenmektedir. Hem Ebû 'Afeke'in tahrîd şiiri hem de müslümanların ona verdiği şiirsel karşılık, Arap edebiyatındaki tahrîd şiirlerinin örneklendirilmesi açısından son derece mühim verilerdir.

KAYNAKÇA

- EL-'AFFÂNÎ, Seyyid b. Huseyn (1427/2006), *Vâ Muḥammedâhu: İnne Şâni'eke Huve'l-Ebter*, Dâru'l-'Affânî, Mısır.
- AHMAD, Barakat (1979), *Muhammad and the Jews: A Re-examination*, Vikas Publishing House PVT LTD., Yeni Delhi.
- EL-'AŞKALÂNÎ, Ahmed b. Ali b. Hacer (1433/2012), *el-İşâbe fî Temyîzi's-Şahâbe*, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut.
- AYYILDIZ, Esat (2020a), "Merhab b. el-Hâris: Arap Dilinde Savaş Recezi Nazmeden Yahudi Bir Şair", Ed. Gülnaz Kurt, *Filoloji Alanında Akademik Çalışmalar II*, Gece Kitaplığı, Ankara, 53-65.
- AYYILDIZ, Esat (2020b), "Asmâ Bint Mervân: Arap-Yahudi Bir Kadın Şair", Ed. Adnan Oktay, *Edebiyat Kazıları*, İKSAD Publishing House, Ankara, 13-42.
- BÜYÜKTOPÇU, Mehmet Burak ve GÜNDOĞDU, Serdar (2019), "Alman Karikatürleri Örneğinde İslamofobi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Fuat Sezgin Özel Sayısı, 91-102.
- EL-CEDA', Ahmed (1407/1984), *Fidâ'yyûn min 'Aşri'r-Rasûl*, Dâru'd-Diyâ' li'n-Neşr ve't-Tevzî', 5. Baskı, Ürdün.
- EL-CEMÎL, Muhammed b. Fâris (1422/2002), *en-Nebî ve Yahûdu'l-Medîne*, Merkezi'l-Melik Fayşal li'l-Buḥûş ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Riyad.
- EBÛ ESMÂ', Muhammed b. Taha (1433/2012), *el-Ağsânu'n-Nediyye Şerḥu'l-Hulâşati'l-Behiyye bi-Tertibi Aḥdâsi's-Sîrati'n-Nebeviyye*, Dâru İbn Hâzim li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Kâhire.
- İBN HİŞÂM (1375/1955), *es-Sîretu'n-Nebeviyye* (Cilt 2), Mustafa es-Saqqâ ve İbrahim el-Ebyârî ve 'Abdu'l-Hafîz eş-Şelebî (Haz.), Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, 2. Baskı, Mısır.
- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed el-Hâşimî (1968), *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-Kubrâ* (Cilt 2), İhsân Abbâs (Thk.), Dâru Şâdir, Beyrut.
- İBN SEYYİDÜNNÂS, Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (1414/1993), *Uyûnu'l-Eşer fî Funûni'l-Megâzî ve's-Şemâ'il ve's-Siyer* (Cilt 1), İbrahim Muhammed Ramazan (Haz.), Dâru'l-Ḳalem, Beyrut.
- JONES, J. M. B. (1957), "The Chronology of the 'Maghâzî'-- A Textual Survey", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, 19.2, 245-280.

- LECKER, Michael (1995), "The Conversion of Himyar to Judaism and the Jewish Banū Hadl of Medina", *Die Welt des Orients*, 26, 129-136.
- LESZYNSKY, Rudolf (1910), *Die Juden in Arabien zur Zeit Mohammeds*, Mayer & Müller, Berlin.
- EN-NEDVÎ, Ebû'l-Hasen (H. 1425), *es-Sîratu'n-Nebeviyye li-Ebî'l-Hasen en-Nedvî*, Dâru İbn Keşîr, 12. Baskı, Şam.
- EŞ-ŞÂLİHÎ, Muhammed b. Yusuf (1414/1992), *Subulu'l-Hudâ ve'r-Reşâd fî Sîrati Hayri'l-İbâd* (Cilt 6), Adil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd ve Ali Muhammed Mu'avved (Thk.), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- TOPRAK, M. Faruk (1996), "Biraz Hiciv Şairi Olarak el-Hutay'a ve Beşşar b. Burd", *Doğu Dilleri*, 5.3, 39-55.
- EL-'UMERÎ, Bureyk b. Muhammed b. Bureyk Ebû Mâyile (1417/1996), *es-Serâyâ ve'l-Bu'ûşu'n-Nebeviyye Havle'l-Medîne ve Mekke*, Ekrem Dîyâ' el-'Umerî, Dâru İbni'l-Cevzî, Byy..
- EL-VÂKİDÎ (1404/1984), *Kitâbu'l-Megâzî li'l-Vâkîdî* (Cilt 1), Marsden Jones (Thk.), 'Âlemu Kutub, 3. Baskı, Byy..
- WENSINCK, Arent Jan (1908), *Mohammed en de Joden te Medina*, E.J. Brill, Leiden.
- EZ-ZUĞEYBÎ, Ahmed b. 'Abdi'l-lah b. İbrahim (1418/1998), *el-'Unşuriyyetu'l-Yahûdiyye ve Âşâruhâ fî'l-Mucteme'i'l-İslâmî ve'l-Mevkıf minhâ* (Cilt 2), Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad.
- EZ-ZURKÂNÎ, Muhammed b. Abdülbakî (1417/1996), *Kitâbu Şerhi'z-Zurkânî 'alâ'l-Mevâhibi'l-Ledunîyye bi'l-Minahî'l-Muhammediyye* (Cilt 2), Muhammed Abdülaziz el-Ĥâlidî (Haz.), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Byy.